

ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО М. ВІННИЦІ У 1950-1955 РР.

Розглядається стан житлового фонду у м. Вінниці 1950-1955 рр., а саме - комунального господарства міського житлового управління. Висвітлюються питання умов проживання громадян міста, стану будівель, можливості їхнього подальшого використання, обґрунтування необхідності нового будівництва із застосуванням нових технологій.

Ключові слова: житлова площа, житлове будівництво, комунальне господарство, Міськжитлоуправління, ремонтні роботи.

Житлова проблема була актуальна у всі часи існування радянського режиму. У 1950-1955 рр., із збільшенням зростання населення міст питання забезпечення громадян «людськими» умовами проживання загострилося ще більше. З приходом у 1953 р. до влади М.С. Хрущова відбувається переорієнтація в житловому, цивільному та промисловому будівництві, що примушує місцеві владні структури звернути увагу на стан житлово-комунального господарства.

У радянський період історики здебільшого обмежувались переліком цифрових даних, що показували кількісне зростання житла, і вихвалянням діяльності уряду та партії щодо покращення умов життя людей та здебільшого зосереджували увагу на висвітленні промислового будівництва. Та, поряд з цим, у працях «Вінниця: Історичний нарис» [1], «Розквіт культури на Вінниччині» [2], статистичних збірниках «Народне господарство Вінницької області» [3], «Вінницька область в цифрах» [4], «Основні показники розвитку народного господарства Вінницької області» [5] є окремі дані про житлове будівництво. Важливим джерелом для вивчення історії, у тому числі і стану житла, є сторінки газет «Вінницька правда» [6] та «Ленінське плем'я» [7]. При використанні інформації, розміщених на шпальтах газет, необхідно брати до уваги тенденційність її подання.

У період становлення незалежності України відбувається вивчення історії за нових суспільно-політичних реалій. Історики намагаються об'єктивно висвітлювати радянський період. Серед праць слід відмітити роботи відомих істориків В.К. Барана, В.М. Даниленка «Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті рр.)» [8], «Вінниця: Історичний нарис» під редакцією Подолинного А.М. [9].

У наш час історики почали більш детально досліджувати питання власне житлового будівництва. Це стосується насамперед праці О.А. Лук'янця «Житлове будівництво у містах Української РСР (1950-ті роки)» [10]. Частково вказаної проблеми торкається О.Д. Ісайкіна у статті «Побут міського населення України в повоєнний період (1945-1955 рр.)» [11]. Однак, спеціальних досліджень, що розглядали б питання житлового фонду, у тому числі у м. Вінниці, нема.

Метою даної статті є висвітлення, на основі архівних джерел, стану житлового фонду м. Вінниці у 1950-1955 рр., як складової повсякденного життя населення.

Для населення м. Вінниці повоєнного періоду проблема нестачі житла була хронічною. Люди були змушені жити в жахливих умовах надзвичайного переселення, в кухнях, ванних кімнатах, підвалах, хлівах і землянках, в приміщеннях установ та організацій. Траплялися навіть випадки пристосування до життя громадських вбиралень.

За станом на 1950-1955-ті рр. житловий фонд м. Вінниці складався з комунального господарства Міськжитлоуправління (далі - МЖУ), відомчого та індивідуального житлового фонду.

Штат МЖУ складався з 245 чол.: 7 інженерно-технічних робітників, 24 керуючих будинками - кербудів, 142 двірників і 71 бухгалтера, інших службовців [12, арк. 465].

У 1955 р. в м. Вінниці налічувалося 1200 житлових будинків, що належали МЖУ, 553 - відомствам і підприємствам. Крім того, у місті нараховувалось 5640 індивідуальних домогосподарств. Загальна площа житлового фонду складала 420 тис. кв. м, у тому числі – 251 тис. кв. м у будинках, що належали МЖУ, відомствам і підприємствам, де проживало більше 45 тис. чол. [12, арк. 456]

У 1200 будинках МЖУ загальна корисна площа складала 240 тис. кв. м, а житлова - 133,4 тис. кв. м, на якій проживало більше 25 тис. чол. В середньому на одного чоловіка припадало 5,3 кв. м площі при санітарній нормі 13,65 кв. м [12, арк. 456].

За даними МЖУ, 97 % житлової площі були забезпечені електроенергією, 30 % - централізованим водопостачанням, 19 % - каналізацією, 5 % - центральним опаленням і 20 % балонним газом [12, арк. 456]. Опалення будинків, таким чином, у переважній більшості випадків було пічним. Воду потрібно було носити з криниць. Нечистоти, як правило, виливались прямо на вулицю. Все це створювало великі незручності і вимагало великої кількості часу для, наприклад, обігрівання житла чи приготування їжі.

Перевірка комунального господарства, проведена в 1955 р., виявила, що стан обліку житлового фонду в МЖУ знаходився в занедбаному стані. Частина будинків просто не було у списках: комісія виявила такі будови на вул. Едельштейна, Чкалова, Коцюбинського, Привокзальній, Островського та ін. В іншому випадку, житлові приміщення, що знаходились на обліку МЖУ, були давно продані і належали індивідуальним господарям. [12, арк. 456]

Для післявоєнного часу характерною рисою для комунального господарства була часта зміна керівництва, що було однією з причин його занедбаного стану: до 1955 р. змінилось 17 керівників МЖУ. Лише протягом всього 1954 р. та першої половини 1955 р. – на цій посаді перебувало три особи [12, арк. 465]. Часто також змінювалися чи переводилися з одної ділянки на іншу керуючі будинками. Наприклад, у 1954 р. на посаду керуючого одного з будинків був прийнятий колишній засуджений гр-н Томчук, а в квітні за незаконне надання квартир він був знятий з посади. Таким чином, на відповідальні посади потрапляли випадкові люди, без належної підготовки. Крім того, такі факти свідчили про зловживання службовим становищем, хабарництво, корупцію, що зрештою призвело до унормування у свідомості людей того, що одержало народну назву неписаного «основного закону соціалізму» – «хто що охороняє, той те й має») [13, с. 176].

Незадовільним був фізичний стан житлового фонду. За висновками перевіряючих, головною причиною його швидкого руйнування був жахливий стан покрівель будинків. Із загальної її площі, що становила близько 250 тис. кв. м – 50 тис. кв. м, або 20 % підлягало негайній заміні, 100 тис. кв. м, або 40 % - заміні половини покрівельного матеріалу, а решта - капітальному і поточному ремонтам. Навіть у найкращих будинках міста протікали дахи. Сама ж покрівля складалася впереміш із старого заліза, рубероїду, черепиці, шифера і навіть дикту [12, арк. 457].

Більш як 70 % будинків не мали водостічних труб і настінних жолобів. У багатьох випадках водостічні труби були відсутніми повністю, тому вся дощова вода текла по стінах, призводячи до їх швидкої руйнації.

Поганий стан покрівлі був причиною швидкого виведення з ладу конструктивних елементів будівель - горищних і міжповерхових перекриттів, стін, вікон, балконів. За даними МЖУ, зношення житлового фонду у 1955 р. складало 28 % первісної вартості, але фактично воно було значно вищим. У міському житлоуправлінні нараховувалось 58 будинків з житловою площею 6354 кв. м, повністю амортизованих (аварійних), проживання в яких було пов'язано з небезпекою для життя людей. У цих будинках проживало 439 сімей [12, арк. 457].

Перевіркою також було виявлено більше 30 будинків, відсутніх у списку аварійних, проте вони були абсолютно не придатні для подальшої експлуатації і не підлягали ремонту. Для прикладу можна навести стару хату-мазанку, що знаходилась на вул. К. Лібкнехта 29-а серед нечистот і бруду. Стеля у будові обвисла, стіни прогнулись. Висновок, зроблений перевіркою: житло небезпечне для проживання і підлягає негайному зносу [12, арк. 457].

У списках МЖУ зазначалось 178 будинків, що потребували капітального ремонту, а поточний ремонт необхідний був у всіх без винятку. Насправді, капітального ремонту у місті потребувала значно більша кількість будинків, адже перевіркою було охоплено лише біля 25 % житлофонду МЖУ [12, арк. 458]. За таких обставин можна вважати, що і кількість аварійних будинків була в декілька разів більшою, ніж їх було на обліку в МЖУ.

За 5 років (1950-1954 рр.) на капітальний ремонт житлофонду міської Ради було витрачено 6,8 млн. крб., проте виділені на ці цілі кошти з різних причин з року в рік повністю не використовувались. У 1952 р., наприклад, залишилось неосвоєних 462 тис. крб., у 1953 р. – 621 тис. крб., у 1954 р. – 208 тис. крб. [12, арк. 459]

Наукові записки

Мали місце факти неймовірно великої «прибутковості» ремонтних робіт по деяких окремих об'єктах. Так, при кошторисі об'єму робіт по ремонту Будинку піонерів у 1954 р. в 62 тис. крб. міська ремонтна контора фактично затратила лише 30 тис. крб., а 32 тис. крб. склав «чистий прибуток» [12, арк. 461]. Даних, як надалі використовувались ці кошти, немає, але ми можемо припустити, що найімовірніше – розкрадалися.

У цілому, як свідчать дані перевірок, ремонти житлофонду здійснювалися повільно та неякісно. Більшість будинків ремонтувалась протягом довгого часу, і мешканці вимушені були шукати тимчасового притулку в друзів чи знайомих. Низькою була якість ремонту. МЖУ не контролювало на належному рівні проведення ремонтних робіт.

Як правило, матеріали від розбирання окремих конструкцій ремонттованих будинків (залізо, балки, дошки) розкрадалися.

Поточний ремонт житлофонду здійснювався безпосередньо керуючими будинками, за рахунок виділених їм на ці цілі асигнувань та в залежності від потреб мешканців, та часто все залежало від власних уподобань кербудів.

Виділені кошти в деяких випадках не використовувались або ж використовувались не за призначенням. Тобто, за рахунок коштів поточного ремонту часто проводився капітальний ремонт квартир окремим робітникам, або такий ремонт, який зобов'язані були здійснювати самі мешканці за власний рахунок.

Поточні ремонти проводилися, як правило, силами індивідуальних майстрів, найманих керуючими будинками. Транспорт для постачання будматеріалів також винаймався приватним чином. Перевірок для виявлення доцільності використання коштів та матеріалів не проводилось, а якщо вони й мали місце, то вони були формальними.

Зовнішній вигляд дворів мав жахливий вигляд, оскільки, як правило до основних споруд робилися численні добудови різних форм та розмірів. У таких хлівчиках, побудованих упритул до житлового будинку, містилися тварини, на парадному вході пралася білизна, готувалася їжа. Двірні вбиральні, смітники, смітцеві баки знаходилися на вулиці. Все це не ремонтувалися, не накривалося, знаходилося в антисанітарному стані. Нечистоти виливались прямо на вулицю, що призводило до появи великої кількості мух та черв'яків.

Проте, переважна більшість мешканців з різних причин не могла собі дозволити побудувати сараї, тоді дрова, вугілля, картопля та товари першої необхідності зберігалися в квартирах.

Такі умови проживання спричиняли жахливу антисанітарію, про що свідчать дані таблиці №1:

Питома вага окремих захворювань в загальній смертності населення м. Вінниці за 1950-1955 рр. [14, арк. 461].

	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Онкологічні захворювання	10,6	15,4	16,0	18,5	18,0	18,4
Кардіосклероз, атеросклероз	11,2	8,5	11,8	9,5	14,2	15,0
Пневмонія,	10,5	12,3	8,7	8,5	9,6	10,0
Травми	6,4	7,6	9,2	7,7	7,6	6,6
Туберкульоз легень	10,3	7,8	8,7	8,2	7,8	6,5
Артеріосклероз та ін. судинні захворювання. Ураження мозку	5,9	6,2	5,2	5,7	5,9	5,5
Інфаркт Міокарда	0,5	1,3	1,4	2,3	2,1	3,7
Загальний склероз	1,5	4,0	4,2	2,4	2,0	2,0
Дизентерія	6,8	1,0	0,3	0,6	0,9	1,3
Токсична диспенсія	5,9	2,7	3,2	1,6	2,1	1,0
Гіпертонічна хвороба	2,7	3,5	5,0	6,6	7,8	7,6
Разом	72,3	71,3	73,7	71,6	78,0	77,6
Інші хвороби	27,7	29,7	26,3	28,4	22,0	22,4
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Дані таблиці свідчать, зокрема, про велику кількість хвороб, пов'язаних з санітарно-гігієнічними умовами проживання вінничан у своїх житлах.

Технічний огляд, що повинний був стежити за правильною експлуатацією будівель, квартир, сантехобладнання, з боку МЖУ та керуючими будинками здійснювався слабо, огляди, як правило, проводилися лише на вимогу мешканців, у крайніх випадках.

У багатьох, навіть самих великих будинках, не було протипожежного інвентаря, а там де він був, мешканці не знали, як ним користуватись у разі потреби.

У 1950-1954 рр. для МЖУ було збудовано три 16-ти квартирних будинки, 2 – 8-ми квартирних і 8 стандартних одноквартирних будиночки з загальною житловою площею 2464 кв. м [12, арк. 459]. Таке поповнення житлофонду, звісно, не могло задовольнити потреб міста, населення якого з кожним роком збільшувалось.

Гострою проблемою того часу було питання правильного використання житлового фонду, перш за все надання житла та обміну квартир. Домові книги в ряді домоуправлінь знаходилися в хаотичному стані, багато громадян не прописувалися і не виписувалися по багато років. У багатьох будинках вказувалася лише загальна кількість мешканців, а їх список був відсутній.

Залишалось відкритим питання щільності заселення окремих квартир і будинків. Непоодинокими були випадки, коли в середньому на одного чоловіка приходиться 1-2 кв. м і навіть менше житлової площі. В той же час було багато прикладів, коли одинокі мешканці займали по 2-3 кімнати, здавали їх в оренду й отримували, з точки зору влади, нетрудові доходи. При великій ущільненості багато мешканців приймали на проживання по «кутках» студентів. З точки зору влади, це було порушенням правил використання площ, придатних для проживання з метою отримання наживи.

У практиці розподілу житлофонду, надання квартир мали місце грубі порушення, зловживання і різного роду спекуляції у вигляді оренди, обміну, самовільного вселення. Часто кращі квартири надавалися тим, хто їх найменше потребував і хто в черзі на отримання житлової площі ніколи не числився. Наприклад, з 203 чол., що отримали в 1954-1955 рр. ордери на поселення в квартири (не рахуючи так званого самовільного переміщення) тільки 37 чол. стояли в черзі на отримання житлової площі, а черга за цей час збільшилась на 161 чол. і нараховувала 935 чол. [12, арк. 464]. Загалом, по УРСР із наданих квартир лише близько 15-20 % отримували громадяни в порядку черги, всі інші – поза чергою, переважно завдяки клопотанню впливових осіб [11, с. 181].

На кінець 1955 р. зношеність житлового фонду стала у багатьох випадках критичною. Житла не вистачало дедалі більше, а наявний фонд, як виявилось, був у катастрофічному стані, а подекуди навіть небезпечним для життя. Стара технологія будівництва з часом далась в знаки. Переважна більшість будинків були глиняними та побудованими ще «до революції», а за довгі роки експлуатації стали просто непридатними для експлуатації. Проблема стала настільки гострою, що потребувала вирішення на республіканському рівні. Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР та ЦК КП(б)У від 3 квітня 1952 р., в Україні мало розпочатися впровадження в житлове та громадянське будівництво збірних залізобетонних конструкцій [15, арк. 13]. Робився акцент на спорудження будівель за типовими проектами, «без надмірностей», на основі індустріальних методів будівництва. Згідно з постановою ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 22 вересня 1955 р., будівництво житлових (ст.92) і культурно-побутових будинків повинно було здійснюватися тільки за типовими проектами, за індивідуальними – лише в окремих випадках, з дозволу Держбуду УРСР. Такий підхід дозволяв заощадити певні кошти, значно розширити й прискорити будівництво, та водночас поклав початок типовій одноманітності наших міст і будинків [10, с. 162].

Отже, житлово-комунальне господарство м. Вінниці, у силу об'єктивних і суб'єктивних причин, у 1950-1955 рр. переживало складні часи і потребувало кількісних та якісних змін, що розпочались у 1955 р. з розгортанням житлового будівництва.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вінниця: Історичний нарис / Ред. колегія: В.О. Птущенко, С. Я. Вініковецький, В.П. Воловик. В.О. Колісниченко, Г.А. Лютворт – Вінницьке книжково-газетне видавництво, 1964. – 355 с.
2. Олійник С.І. Розквіт культури на Вінниччині / Олійник С.І. – Вінниця: Вінницьке книжково-газетне видавництво, 1963. – 54 с.
3. Народне господарство Вінницької області. Статистичний збірник / Гол. редактор Каян П.Л. – К.: Видавництво «Статистика», 1969. – 240 с.
4. Вінницька область в цифрах. Статистичний збірник / Ред. колегія Каян П.Л., Головка С.Я., Рабцун Н.П. – К.: Видавництво «Статистика», 1964. – 240 с.
5. Основні показники розвитку народного господарства Вінницької області. Статистичний збірник / Гол. редактор Каян П.Л. – Вінниця, 1957. – 278 с.

6. Крейчі А. Місто над Бугом / А. Крейчі // Вінницька правда. – 1953. – 13 квітня.
7. Леонідов Л. Місто над Бугом / Л. Леонідов // Ленінське плем'я. – 1959. – 1 січня.
8. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-ті рр.) / Баран В.К., Даниленко В.М. – К.: Альтернативи, 1999. – 304 с.
9. Вінниця: Історичний нарис / Гол. редактор проф. Подолинний А.М. – Вінниця: Книга–Вега, 2007. – 304.
10. Лук'янець О.А. Житлове будівництво у містах Української РСР (1950-ті роки) / О. Лук'янець // Гілея. – 2010. - № 37. – С.160-165.
11. Ісайкіна О.Д. Побут міського населення України в повоєнний період (1945-1955 рр.) / Ісайкіна О.Д. // «Історія повсякденності: теорія та практика»: матеріали Всеукр. наук. конф. Переяслав-Хмельницький: ДВЗН «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2010. – 246.
12. Держархів Вінницької області, ф.П.136, оп.40, спр.123. – 500 арк.
13. Янковська О.В. Повсякденне життя громадян УРСР як втілення політики держави (1945-1953 рр.) / Янковська О.В. // «Історія повсякденності: теорія та практика»: матеріали Всеукр. наук. конф. – Переяслав-Хмельницький: ДВЗН «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2010. – 246 с.
14. Держархів Вінницької області, ф.Р.3822, оп.7, спр.36. – 290 арк.
15. Держархів Вінницької області, ф.П.136, оп.34, спр.65. – 139 арк.

Онопенко О.П. ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОЕ ХОЗЯЙСТВО В 1950-1955 ГГ.

Рассматривается состояние жилого фонда в г. Виннице 1950-1955 гг., а именно – коммунального хозяйства городского жилищного управления. Освещаются вопросы проживания граждан города, состояния зданий, возможности их дальнейшего использования, обоснования нового строительства с применением новых технологий.

Ключевые слова: жилая площадь, жилищное строительство, коммунальное хозяйство, горжилуправление, ремонтные работы.

Onopenko O.P. HOUSING AND COMMUNAL SERVICE IN VINNYTSIA IN 1950-1955.

The article deals with the situation with available housing in Vinnytsia in 1950-1955, and namely with the community services of the city housing management. It highlights the issues of the conditions in which the citizens of the city lived, the conditions of the buildings, the possibility of their further usage, proving the necessity of erecting new buildings using new technologies.

Key words: living area, house building, community service, city housing management, rehabilitation.

УДК 94 (477.65) «19...»

О.А. Ломака

МОВНА СИТУАЦІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДІВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

У статті досліджується мовна ситуація у Кіровоградській області, яка склалася в системі державних закладів (органах влади, освіти, книговидавництва, театрі, засобах масової інформації) у другій половині ХХ століття. Автором висвітлюються причини поширення міжнаціональної (російської) мови та наслідки, які спричинило таке впровадження в краї. Особлива увага в даному дослідженні відводиться поширенню серед населення області такого явища як «суржик», що спричинив змішування української та російської мов, та перетворився в мову повсякденного спілкування.

Ключові слова: мова, «суржик», міжнаціональні зв'язки, двомовність, інтернаціоналізм, русифікація, освіта, Кіровоградська область.

Мова – це народ. Українська мова – це український народ. На жаль, культура мовлення на Кіровоградщині, в цілому, низька. Цьому є логічне пояснення. Тому, через призму державної політики в різних сферах Кіровоградщини з'ясуємо передумови, що спричинили дане явище.

Наявних праць з даної проблематики на Кіровоградщині не існує, але є суміжні дослідження мовної ситуації у радянський період в Україні. Даною тематикою займалися такі провідні науковці, як: Л. Масенко [1], Л. Ставицька, В. Труб [2], Ж. Шевчук [3], та інші, які